

**ПРИМУШУВАННЯ ДАВАТИ ПОКАЗАННЯ
ЯК ОДНЕ З КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ****FORCING TO TESTIFY AS ONE OF THE CRIMINAL OFFENSES AGAINST JUSTICE****Абакумова Ю.В., д.ю.н., доцент,
директор***Інститут економіки та права
Класичного приватного університету*

Досліджено основні теоретичні засади кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень проти правосуддя.

Зазначено, що правосуддя в нашій державі – це діяльність органів судової влади, яка відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється судами, утвореними згідно із законом.

Висвітлено стан наукової розробленості проблематики щодо особливостей кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень проти правосуддя та кримінальної відповідальності за їх вчинення, зокрема і за такий злочин як примушування давати показання (стаття 373 Кримінального кодексу України).

Визначено, що у теорії кримінального права та у вітчизняному кримінальному законодавстві під правосуддям розуміється не тільки специфічна діяльність суду щодо розгляду відповідних справ, а й діяльність органів та установ, які також сприяють йому у цьому. Наведено систематизацію кримінальних правопорушень проти правосуддя відповідно до чинного Кримінального кодексу України.

Висвітлено деякі положення Кримінального процесуального кодексу України, зокрема щодо визначення таких понять, як: показання, допит, потерпілий, незаконні дії, прокурор (сторона обвинувачення), слідчий, дізнавач, оперативно-розшукова діяльність, працівник правоохоронного органу, працівник підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Досліджено особливості кримінально-правової характеристики та кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого статтею 373 Кримінального кодексу України «Примушування давати показання». Визначено спосіб вчинення, час, обстановка та місце вчинення злочину, а також родовий, безпосередній, додатковий обов'язковий об'єкти розглядуваного кримінального правопорушення.

Зроблено висновки про те, що кримінальні правопорушення проти правосуддя посягають на суспільні відносини, що забезпечують нормальну, врегульовану законодавством діяльність суду та органів, які йому сприяють у процесі реалізації завдань та цілей у сфері здійснення правосуддя. При цьому безпосереднім об'єктом досліджуваного злочину є інтереси правосуддя у частині забезпечення законності та процесуального порядку отримання доказів, а також певні конституційні права потерпілого, зокрема право на повагу до гідності, право на свободу думки і слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Додатковим обов'язковим об'єктом даного кримінального правопорушення можна вважати психічну (психологічну) недоторканість потерпілої особи (відповідно до частини 1 статті 373 Кримінального кодексу України) та фізичну і психічну (психологічну) недоторканість потерпілого (відповідно до частини 2 статті 373 Кримінального кодексу України). Крім того розглядуваний злочин характеризується такою обов'язковою суб'єктивною ознакою як спеціальна мета вчинення – примусити потерпілого надати необхідні винному показання. До обов'язкових ознак кримінального правопорушення, передбаченого статтею 373 Кримінального кодексу України відносяться: наявність потерпілого, а також час, обстановка, місце вчинення злочину.

Ключові слова: примушування, показання, допит, незаконні дії, прокурор, слідчий, дізнавач, оперативно-розшукова діяльність, працівник правоохоронного органу, катування.

The main theoretical foundations of the criminal-legal characteristics of criminal offenses against justice have been studied.

It is noted that justice in our country is the activity of judicial authorities, which, in accordance with the constitutional principles of the separation of powers, is carried out by courts established in accordance with the law.

The state of scientific development of the issue regarding the peculiarities of the criminal-legal characteristics of criminal offenses against justice and criminal liability for their commission, in particular for such a crime as coercion to testify (Article 373 of the Criminal Code of Ukraine).

It was determined that in the theory of criminal law and in domestic criminal legislation, justice is understood not only as the specific activity of the court regarding the consideration of relevant cases, but also the activity of bodies and institutions that also assist it in this. Systematization of criminal offenses against justice in accordance with the current Criminal Code of Ukraine is presented.

Some provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine are highlighted, in particular regarding the definition of such concepts as: testimony, interrogation, victim, illegal actions, prosecutor (prosecuting party), investigator, inquirer, operational and search activity, law enforcement officer, employee of the unit that carries out operational – search activity.

Peculiarities of the criminal-legal characteristics and qualifications of the criminal offense provided for in Article 373 of the Criminal Code of Ukraine «Compulsion to testify» were studied. The method of commission, time, situation and place of commission of the crime have been determined.

The method of commission, time, situation and place of commission of the crime, as well as generic, direct, additional mandatory objects of the considered criminal offense are determined.

It was concluded that criminal offenses against justice encroach on social relations that ensure the normal, legally regulated activity of the court and the bodies that assist it in the process of implementing tasks and goals in the field of justice. At the same time, the immediate object of the investigated crime is the interests of justice in terms of ensuring the legality and procedural order of obtaining evidence, as well as certain constitutional rights of the victim, in particular the right to respect for dignity, the right to freedom of thought and speech, the right to freely express one's views and beliefs. The mental (psychological) integrity of the victim (in accordance with Part 1 of Article 373 of the Criminal Code of Ukraine) and the physical and mental (psychological) integrity of the victim (in accordance with Part 2 of Article 373 of the Criminal Code of Ukraine) can be considered an additional mandatory object of this criminal offense. In addition, the crime under consideration is characterized by such a mandatory subjective feature as the special purpose of the commission – to force the victim to provide the necessary evidence of guilt. Mandatory elements of a criminal offense provided for in Article 373 of the Criminal Code of Ukraine include: the presence of a victim, as well as the time, environment, and place of the crime.

Key words: coercion, testimony, interrogation, illegal actions, prosecutor, investigator, investigative activity, law enforcement officer, torture.

Постановка проблеми. У ст. 21 Конституції України наголошується на тому, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ст. 24). Кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню (ст. 28). Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (*фізичну та психічну/психологічну*) (ст. 29), а також свободу слова, думки та вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34) [1].

Проблематика щодо додержання та захисту прав людини, безумовно, займає одне з провідних місць у вітчизняній правовій науці. Також і законодавство в Україні формується на підставі чинної Конституції, зокрема на положеннях про права людини і громадянина, які в ній закріплені та набувають конституційних гарантій свого забезпечення і захисту.

Кримінальні правопорушення, передбачені Розділом XVIII Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» посягають на такі суспільні блага (відносини) як фізична та психічна недоторканість особи, інтереси правосуддя, порядок реалізації конституційних положень щодо здійснення судочинства тощо. Вони порушують конституційні права громадян, ставлять під сумнів авторитет державних, зокрема судових, органів, підривають віру громадян в основні принципи і засади правосуддя та у принцип законності. Зокрема це стосується і кримінального правопорушення, передбаченого ст. 373 КК України «Примушування давати показання», суспільна небезпека якого обумовлена, перш за все, тим, що у процесі його вчинення порушуються конституційні права особи, оскільки, обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом (ст. 62 Конституції України) [1]. Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство в Україні забороняє домагатися показань від обвинувачуваної особи (та інших осіб, які беруть участь у справі) шляхом погроз, насильства та в інший незаконний спосіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам, пов'язаним з кримінально-правовою характеристикою кримінальних правопорушень проти правосуддя та відповідальністю за їх вчинення, зокрема і за примушування давати показання, присвятили свої праці такі науковці як Н. Алексеева, В. Ахмедов, М. Бажанов, Д. Балабанова, В. Борисов, О. Вакулик, А. Воронцов, В. Головачук, С. Дідик, О. Дудоров, О. Кальман, Н. Карпова, О. Кваша, С. Книженко, М. Коржанський, А. Маломуж, Р. Мельник, С. Мірошніченко, В. Навроцький, В. Опанасенко, В. Осадчий, Л. Палух, О. Титаренко, В. Тютюгін, В. Шаблістий, М. Шепітько та інші. Деякі з питань кримінально-правової та кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень проти правосуддя були предметом дисертаційних досліджень. Так, наприклад, були захищені дисертації такими науковцями: Н. Квасневська («Відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження)», дис. канд. юрид. наук, м. Київ, 2009); В. Кончаковська («Примушування давати показання: кримінально-правові та кримінологічні аспекти», канд. юрид. наук, м. Київ, 2010 р.); С. Мірошніченко («Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії», дис. д-ра юрид. наук, м. Київ, 2012); Л. Котович («Охорона права на справедливий суд в Україні (кримінально-правовий та кримінологічний аналіз)», дис. канд. юрид. наук, м. Київ, 2013); М. Шепітько («Теоретико-методологічні засади формування системи протидії злочинам у сфері правосуддя», дис. д-ра юрид. наук, м. Харків, 2018); А. Мирошніченко («Криміноло-

гічна характеристика помсти як мотиву вчинення злочинів щодо працівників правоохоронних органів та суду», дис. канд. юрид. наук, м. Харків, 2018); В. Ахмедов («Протидія злочинам проти правосуддя за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки та України», дис. д-ра юрид. наук, м. Київ, 2021); Л. Палух («Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя», дис. д-ра юрид. наук, м. Харків, 2021). Всі ці дослідження, беззаперечно, мають суттєве значення для юридичної науки. Разом з тим, у зв'язку з розвитком законодавства і судової практики у даній сфері, а також змін пов'язаних з введенням воєнного стану в Україні, ця проблематика залишається актуальною.

Мета статті. Дослідити особливості кримінально-правових ознак кримінального правопорушення, передбаченого статтею 373 КК України «Примушування давати показання».

Виклад основного матеріалу. Перш за все необхідно зазначити, що без незалежного та неупередженого правосуддя в державі неможливо розбудувувати її як демократичну, соціальну та правову державу.

В Україні правосуддя представляє собою діяльність органів судової влади, яка відповідно до положень Конституції щодо поділу влади (ст. 6 Конституції України) здійснюється судами, створеними згідно із чинним законодавством. Суди мають здійснювати правосуддя задля захисту прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, а також – інтересів суспільства, держави та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди (ст. 124 Конституції України). Судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом (ст. 125). Незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України (ст. 126). Правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних (ст. 127). Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права (ст. 129 Конституції України) [1].

Звісно, що правосуддя може бути ефективним лише за умови додержання положень вітчизняного законодавства суддями, іншими службовими особами у сфері правосуддя, а також громадянами, яких на відповідних законних підставах залучено до діяльності судів щодо здійснення правосуддя. Однак зрозуміло, що трапляються непоодинокі випадки коли судді або інші суб'єкти чи учасники забезпечення правосуддя, зловживають своїми правами або ж навпаки, коли треті особи посягають на права судді, народного засідателя, присяжного, захисника чи представника особи або інших учасників судового процесу чи досудового розслідування тощо. Тобто шкода інтересам правосуддя може бути завдана також і суспільно небезпечними діями, які вчинюються «сторонніми особами». Тим самим порушується одна з основних засад відправлення правосуддя – його законність.

Як зазначалося відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя передбачено Розділом XVIII Особливої частини КК України. Як відмічають В. Тютюгін та В. Борисов – кримінально-правовими нормами розділу «Кримінальні правопорушення проти правосуддя» забезпечується охорона від злочинних посягань належної діяльності судової влади, а також органів, які за своїм призначенням сприяють діяльності суду щодо відправлення правосуддя і до кола яких відносять органи дізнання, досудового слідства, прокуратури та установ, які здійснюють виконання винесених судами вироків, ухвал, постанов, інших судових рішень [2, с. 5]. Також положення цього Розділу КК України регламентують належну діяльність захисників і представників особи з надання правової допомоги при відправленні правосуддя та охороняють від злочинних посягань інших учасників судочинства, зокрема: потерпілих, свідків, перекладачів, експертів тощо.

У розглядуваному Розділі КК України законодавець передбачив кримінальну відповідальність за кримінальні правопорушення, які спрямовані проти нормальної діяльності суду та органів, що сприяють йому у процесі реалізації завдань і цілей у сфері здійснення правосуддя в порядку, регламентованому законодавством.

Поняття правосуддя використовується в науці у вузькому та широкому значенні. По-перше правосуддя розцінюється як регламентована законом України форма діяльності суду щодо розгляду та вирішенню кримінальних, адміністративних, цивільних та господарських справ та справ про адміністративні правопорушення. Таке розуміння даного поняття регламентується положеннями Розділу VIII Конституції України «Правосуддя». Також і у ст. 1 Закону України № 2453-VI від 07.10.2010 р. «Про судоустрій і статус суддів» наголошується, що судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом. Судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур. При цьому суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 2). Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства (ст. 5) [3]. Проте у вітчизняному кримінальному праві поняття правосуддя надається більш широке значення, що можна побачити з аналізу змісту окремих статей Розділу XVIII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти правосуддя». Зокрема Кримінальним кодексом передбачено кримінальну відповідальність за вчинення таких суспільно небезпечних винних діянь, як:

- ст. 371 «Завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою»;
- ст. 372 «Притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності» (яке, доречі, може бути вчинене слідчим, прокурором чи іншою уповноваженою на те законом особою);
- ст. 373 «Примушування давати показання»;
- ст. 374 «Порушення права на захист»;
- ст. 375 «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови»;
- ст. 376 «Втручання в діяльність судових органів»;
- ст. 376-1 «Незаконне втручання в роботу автоматизованих систем в органах та установах системи правосуддя»;
- ст. 377 «Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного»;
- ст. 378 «Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного»;
- ст. 379 «Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя»;
- ст. 380 «Невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист»;
- ст. 381 «Розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист»;
- ст. 382 «Невиконання судового рішення»;
- ст. 383 «Завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення»;
- ст. 384 «Введення в оману суду або іншого уповноваженого органу»;
- ст. 385 «Відмова свідка від давання показань або відмова експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків»;
- ст. 386 «Перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку»;

- ст. 388 «Незаконні дії щодо майна, на яке накладено арешт, заставленого майна або майна, яке описано чи підлягає конфіскації»;
  - ст. 389 «Ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі»;
  - ст. 389-1 «Умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості»;
  - ст. 389-2 «Злісне ухилення особи від відбування адміністративного стягнення у виді суспільно корисних робіт»;
  - ст. 390 «Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі»;
  - ст. 390-1 «Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників»;
  - ст. 391 «Злісна непокоря вимогам адміністрації установи виконання покарань»;
  - ст. 392 «Дії, що дезорганізують роботу установ виконання покарань»;
  - ст. 393 «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти»;
  - ст. 394 «Втеча із спеціалізованого лікувального закладу»;
  - ст. 395 «Порушення правил адміністративного нагляду»;
  - ст. 396 «Приховування злочину»;
  - ст. 397 «Втручання в діяльність захисника чи представника особи»;
  - ст. 398 «Погроза або насильство щодо захисника чи представника особи»;
  - ст. 399 «Умисне знищення або пошкодження майна захисника чи представника особи»;
  - ст. 400 «Посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги»;
  - ст. 400-1 «Представництво в суді без повноважень» [4].
- Деякі з цих діянь характеризуються особливою суспільно небезпекою, як, зокрема злочин, передбачений ст. 379 КК України, що встановлює кримінальну відповідальність за посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, а саме – вчинення вбивства або замаху на вбивство судді, народного засідателя чи присяжного або їх близьких родичів у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя. Або ж ст. 400, що встановлює кримінальну відповідальність за посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги. Даний злочин вчинюється шляхом вбивства або замаху на вбивство захисника чи представника особи або їх близьких родичів у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги [4].

Тож, під правосуддям розуміється не тільки специфічна діяльність суду щодо розгляду відповідних справ, а й діяльність органів та установ, які також сприяють йому у цьому. Кримінальні правопорушення проти правосуддя, передбачені КК України, посягають не тільки на нормальну діяльність суду щодо відправлення правосуддя, але й перешкоджають виконанню своїх функцій тими органами, установами чи окремими особами, уповноваженими законом, які сприяють реалізації судочинства. Тобто родовим об'єктом даних кримінальних правопорушень виступають суспільні відносини, що забезпечують нормальну, врегульовану законодавством діяльність суду та органів, які йому сприяють у процесі реалізації завдань та цілей у сфері здійснення правосуддя. Кожна ж кримінально-правова норма, що міститься у вісімнадцятому розділі КК України, характеризується окремим безпосереднім об'єктом посягання. Фактично, в залежності від особливостей безпосереднього об'єкта, всі кримінальні правопорушення передбачені розглядуваним розділом

Особливої частини КК України, можуть бути поділені на кілька груп:

1) Кримінальні правопорушення які посягають на передбачені Конституцією принципи нормальної діяльності суду, досудового слідства, прокуратури та органів дізнання (статті: 371, 372, 374, 375, 376, 376-1, 397, 400-1 КК України);

2) Кримінальні правопорушення які посягають на життя, здоров'я, особисту безпеку, фізичну та психічну недоторканість або ж власність суддів, народних засідателів, присяжних та інших учасників судочинства (статті: 377, 378, 379, 398, 399, 400 КК України);

3) Кримінальні правопорушення, що посягають на відносини, які забезпечують одержання достовірних доказів у справі (статті: 373, 383, 384, 385, 386);

4) Кримінальні правопорушення, що посягають на відносини, які забезпечують своєчасне розкриття та припинення суспільно небезпечних, кримінально каранних діянь (статті: 380, 381, 387, 395, 396);

5) Кримінальні правопорушення, що посягають на відносини, які забезпечують належне виконання вироків, рішень, постанов та ухвал суду та призначеного особі покарання (382, 388, 389, 389-1, 389-2, 390, 390-1, 391, 392, 393, 394).

Одним з кримінальних правопорушень, що посягають на відносини, які забезпечують одержання достовірних доказів у справі є саме злочин, передбачений ст. 373 КК України – примушування давати показання. Відповідно до даної кримінально-правової норми винна особа несе кримінальну відповідальність у вигляді обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі на той самий строк за примушування давати показання при допиті шляхом незаконних дій з боку прокурора, слідчого, дізнавача або працівника підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність (ч. 1 ст. 373 КК). Такі ж саме дії, поєднані із застосуванням насильства або із знущанням над особою, за відсутності ознак катування караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років (ч. 2 ст. 373 КК) [2].

Дане кримінальне правопорушення посягає не тільки на інтереси правосуддя у частині забезпечення законності та процесуального порядку отримання доказів, але й також на конституційні права потерпілого, зокрема такі як: право на повагу до гідності; право на свободу думки і слова; право на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Слід зазначити, що склад цього злочину характеризується такою особливою, і, у даному випадку, обов'язковою ознакою як наявність потерпілого від кримінального правопорушення. Ним може бути будь-яка особа, яка відповідно до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) може давати показання у процесі допиту під час досудового розслідування. Відповідно до ст. 95 КПК України показання – це відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження. Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду. Свідок зобов'язаний давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду, а експерт – слідчому судді та суду в порядку установленому, КПК України [5]. Тобто потерпілим від кримінального правопорушення, передбаченого ст. 373 КК України може виступати підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, експерт. КПК України (ст. 55) визнає потерпілим фізичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридичну особу, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Крім того це може бути

адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди [5].

З об'єктивної сторони розглядуване злочинне діяння виражається у вчиненні активних незаконних дій щодо потерпілого за для примушування давати показання. Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони є спосіб вчинення злочину – незаконні дії, та час вчинення («при / під час допиту»). Також можна сказати, що об'єктивна сторона примушування давати показання вчинюється у певній обстановці – у процесі допиту.

Допит – це слідча дія, що полягає у взятті показань у відповідних учасників кримінального судочинства і фіксації їх у протоколі допиту [6, с. 1097]. Відповідно до ст. 224 КПК України допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати. Кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків. Також, у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я особи, її тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити її допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, стосовно якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такої особи в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворої особи в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду (ст. 225 КПК України) [5]. Виходячи з зазначеного, ще однією обов'язковою об'єктивною ознакою для складу досліджуваного кримінального правопорушення є місце його вчинення, а саме:

- 1) місце проведення досудового розслідування;
- 2) місце проведення судового засідання;
- 3) інше місце, за погодженням із особою (визначене особою), яку мають намір допитати.

Законодавець не уточнює конкретних способів вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 373 КК України. Примушування, як спосіб реалізації об'єктивної сторони розглядуваного злочину, може здійснюватися з використанням шантажу, погроз, обману, підкупу, пред'явлення неправдивих доказів щодо справи, наданні обіцянки особі звільнити її з-під варті тощо. Для кваліфікації це не має значення. Найголовніше, що примушування як, спосіб вчинення кримінального правопорушення, припускає здійснення винним незаконного впливу (тиску) на потерпілого, внаслідок чого порушуються його права та обмежується свобода волевиявлення. Одними з найбільш розповсюджених способів примушування допитуваного до давання показань, як зазначають В. Борисова та В. Тютюгін, є погроза чи залякування. Така погроза може висловлюватися щодо самого допитуваного, членів його сім'ї чи родичів, майна, що належить потерпілому або його близьким [2, с. 68]. Це певний вплив саме на психіку потерпілого шляхом повідомлення йому інформації, здатної пригнічувати його свободу волевиявлення у процесі передачі відомостей, які утворюють зміст показань. Відповідно до ч. 1 ст. 373 КК України таке примушування передбачає лише здійснення певного психічного або психологічного впливу на свідомість та волю потерпілої особи. Тобто для кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 373 КК України додатковим обов'язковим об'єктом злочину є психічна недоторканість особи, в той час як для ч. 2 цієї ж кримінально-правової норми додат-

ковим обов'язковим об'єктом (враховуючи насильницький спосіб вчинення цього діяння) є фізична недоторканість особи. Обов'язковою умовою відповідальності за ч. 2 ст. 373 КК України є вчинення зазначених у ній дій за відсутності ознак катування. Насильство, як спосіб примушування у досліджуваному кримінальному правопорушенні, також може бути як фізичним, так і психічним/психологічним (зокрема – погроза вбивством). Тож психологічна недоторканість особи також може виступати як додатковий об'єкт злочину.

З суб'єктивної сторони примушування давати показання характеризується лише прямим умислом та спеціальною метою – примусити потерпілого надати необхідні винному показання. Мотиви цього кримінального правопорушення для кваліфікації значення не мають.

Суб'єкт розглядуваного злочину спеціальний, а саме – особа, яка за законом має право проводити допит та здійснювати досудове слідство. Це можуть бути: прокурор; слідчий; дізнавач; працівник підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність.

Прокурор (сторона обвинувачення) здійснює свої повноваження відповідно до вимог КПК України. Він є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові та інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення прокурора (ст. 36 КПК України) [5]. Прокурор – це особа, яка обіймає посаду, передбачену ст. 15 Закону України «Про прокуратуру», та діє у межах своїх повноважень (п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК України) [5]. Відповідно до ст. 37 КПК України прокурор, який здійснюватиме повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні, визначається керівником відповідного органу прокуратури після початку досудового розслідування.

Слідчий – це суб'єкт кримінального процесу, який як посадова особа правоохоронного органу, уповноваженого виконувати функцію розслідування, розпочав у межах передбаченої КПК України компетенції та встановлених правил підслідності і здійснює в передбаченій процесуальній формі кримінальне провадження. Слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій (ст. 40 КПК України) [5]. Слідчий –

це службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої КПК України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень (п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України) [5].

Щодо працівника підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, то, згідно з п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (зокрема і допит) відповідним оперативним підрозділам [5].

17.06.2020 р. Законом України № 720-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень»» було розширено коло суб'єктів кримінального правопорушення, передбаченого ст. 373 КК України. Так, у п. 4 зазначається: «в абзаці першому частини першої статті 373 КК слова «слідчого або» замінити словами «слідчого, дізнавача або»» [7]. Звісно КПК України також зазнав відповідних змін, зокрема був доповнений статтею 40-1 «Дізнавач» [8]. Згідно з цією нормою закону дізнавач, при здійсненні дізнання, наділяється повноваженнями слідчого. Дізнавач несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення дізнання [5].

Висновки

Отже, кримінальні правопорушення проти правосуддя досягають, головним чином, на суспільні відносини, що забезпечують нормальну, врегульовану законодавством діяльність суду та органів, які йому сприяють у процесі реалізації завдань та цілей у сфері здійснення правосуддя. Безпосереднім об'єктом злочину «примушування давати показання» є інтереси правосуддя у частині забезпечення законності та процесуального порядку отримання доказів, а також певні конституційні права потерпілого, зокрема право на повагу до гідності, право на свободу думки і слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Додатковим обов'язковим об'єктом злочину можна вважати психічну (психологічну) недоторканість потерпілої особи (ч. 1 ст. 373 КК України) та фізичну і психічну (психологічну) недоторканість потерпілого (ч. 2 ст. 373 КК України). Також розглядуване кримінальне правопорушення характеризується такою обов'язковою суб'єктивною ознакою як спеціальна мета вчинення – примусити потерпілого надати необхідні винному показання.

До обов'язкових ознак кримінального правопорушення, передбаченого ст. 373 КК України відносяться:

- 1) наявність потерпілого, яким виступає будь-яка особа, яка відповідно до КПК України може давати показання у процесі допиту під час досудового розслідування (підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, експерт);
- 2) час вчинення злочину – під час допиту;
- 3) обстановка вчинення злочину – у процесі допиту;
- 4) місце вчинення злочину: місце проведення досудового розслідування; місце проведення судового засідання; інше місце, за погодженням із особою (визначене особою), яку мають намір допитати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-ii>
2. Злочини проти правосуддя. Навч. посіб. За заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. Харків. Нац. юрид. акад. України. 2011. 155 с.
3. Про судоустрій і статус суддів. Закон України № 2453-VI від 07.10.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-06>
4. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-03. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-03>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те видання, переробл. та допов. Київ. Юридична думка. 2012. 1316 с.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Закон України від 17.06.2020 р. № 720-IX. *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2020. № 47. Ст. 408. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-20#n11>
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень. Закон України від 22.11.2018 р. № 2617-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР). 2019. № 17. Ст. 71. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#Text>